

ЛІТЕРАТУРА

1. Лиотар Ж.-Ф. Состояние постмодерна / Ж.-Ф. Лиотар ; [пер. с фр. Н. А. Шматко]. – М. : Ин-т эксперимент. социологии ; СПб. : Алетейя, 1998. – 160 с.
2. Бодрийяр Ж. Злой демон образов / Жан Бодрийяр ; пер. с англ. Н. Цыркун // Искусство кино. – 1992. – № 10. – С. 64–70.

В. Л. Погрібна, доктор соціологічних наук, професор

«КУЛЬТУРНА ТРАВМА» В ЕПОХУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Глобалізація є одним із знакових тенденційних явищ початку ХХІ ст., що торкнулися своїм впливом усіх сфер суспільного життя. Світ, у якому продовжують існувати і наростати суперечності, ризики та проблеми, перетворюється в новому невизначеному напрямі, у процесі чого значної реструктуризації зазнають економічні, політичні, соціальні, технічні та культурні основи суспільства. Глобалізаційні процеси, змінюючи звичну темпоральність і соціальний простір, устанавлюють рубіж між епохами, змушуючи все людство по-новому сприймати те, що до цього виглядало досить фрагментарним і недосяжним, традиційним і консервативним.

Не викликає сумніву, що зміна для кожної більш-менш стійкої системи, наприклад такої, як культура, обертається кризою, котра створює різні перспективи як свого розвитку, так і свого розв'язання. Оскільки саме культура є тією галуззю, де кодуються ідентичність і безперервність еволюції суспільства, саме культурна ідентичність «диктує» людині постійну, міцну впевненість, безпеку, можливість передбачати соціальні ситуації, однозначність власного становища в суспільстві. Отже, зміни в цій сфері призводять до найтравматичніших наслідків.

Подібну травму змін у сфері культури П. Штомпка назвав «культурною травмою». Як симптоми «культурної травми» він виділяв такі соціальні наслідки: 1) відсутність довіри як до соціальних інститутів, так і до інших людей; 2) пасивність, апатія, відчуття свого безсилля; 3) орієнтація на сьогоднішній день і скорочення часової перспективи стосовно минулого; 4) ностальгія за минулим, ідеалізація дій своєї групи, спільноти, культури; 5) невизначений стан занепокоєння, комплекс страхів, тривожний настрій, схильність вірити міфам, фантазмам.

На особистісному рівні «культурна травма» проявляється в культурній дезорієнтації, непевності в тому, яким зразкам має відповідати власна поведінка людини, які цінності є для неї домінуючими. Причинами кризи

культурної ідентичності стають: досвід «втрати вкорінення» («втрата онтологічного ґрунту») в ситуації «забуття» традиції (детрадиціоналізації), віртуалізації та фрагментації культурного контексту; дистанціювання індивідуальних виборів від колективних життєвих зразків у рамках порушення традиційних типів зв'язку, типів «близькості» між соціальними спільнотами, типів соціальної ідентифікації в суспільстві; плюралізація форм життя і життєвих середовищ; виникнення «віртуальних світів» із «своїми» цінностями, формами комунікації, дискурсивних практик. Прискорення темпу соціальних змін та інституціональних зрушень на всіх рівнях соціокультурного простору породжує новий спосіб дій, що часто формується спонтанно, ситуативно, вступає в конфлікт із традиційною культурою. У таких ситуаціях загострюється проблема зміни або підтримки усталених зв'язків між нормами соціального контролю і самоконтролю. Доти, поки новий спосіб життя не закріплений у нових культурних кодах і правилах і не буде санкціонований новими патернами взаємодії, норми соціального контролю і самоконтролю будуть конфліктувати між собою, викликаючи соціальну дезорієнтацію людини і породжуючи кризу ідентичності на всіх рівнях. Полікультурність як властивість глобального суспільства робить питання про ієрархію обраних у майбутньому груп ідентифікації особливо важким: чи збереже обрана «мною» група в майбутньому свою позитивну характеристику, коли при виборі я маю досить обмежену інформацію про те, яка буде в глобальному суспільстві «ціна» прийнятних для мене сьогодні цінностей?

Безумовно, руйнування підстав символів, змістів та значень соціальної реальності, знецінювання накопичених попереднім життєвим досвідом правил соціальних дій призводять до порушення усталеного способу життя, образу думки і дій людей, способів прийняття варіантів розв'язання проблем, що виникають унаслідок цього. Але це означає, що травма полягає не тільки в ламанні уявлень про соціум і індивідуальну долю окремої людини. Ламається також звична стратегія поведінки і дій. Додатковий фактор — виникнення особливого роду *страхів*, що поширюються в суспільстві. Усе це породжує розгубленість, «утрату інтелектуального компасу» для пересічної людини. При цьому ще раз стає очевидним, що вплив на процес ідентифікації може виявитися одночасно і на рівні соціальної ідентичності (тобто при виборі групи приналежності), і на рівні ідентичності особистісної (тобто при пошуку індивідом власної цілісності і тотожності). Відповідно до цього видозмінюються й види поведінкових стратегій. Саме тому проблема будь-якої травми стає проблемою соціальної травми.

Своєрідний прояв травми — виникнення *негативних* ідентичностей, коли ціла група розглядається не просто як «інші» або «чужі», а й як джерело погрози і небезпеки. Тому виникає особливе *табу* на ідентифікацію з такою групою. Подібні *негативні* ідентифікації — теж прикмета часу в умовах кризи.

В. П. Колісник, доктор юридичних наук, професор

ПЕРСПЕКТИВИ ПРОВЕДЕННЯ РЕФЕРЕНДУМУ ЯК ПРАВОВОГО ЗАСОБУ ПОДОЛАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ КРИЗИ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЦІЛІСНОСТІ УКРАЇНИ

З метою подолання перманентної політичної кризи в Україні, усунення сучасних викликів та загроз, пов'язаних з анексією частини української території та штучною дестабілізацією в окремих регіонах (зокрема, східних та південних), дехто з політиків, посадовців та пересічних громадян пропонують призначити і провести референдум. На референдум, який сприймається як одна із головних форм безпосередньої демократії, котра здатна вгамувати політичні пристрасті та перевести їх у конструктивну площину громадсько-політичної дискусії, пропонується винести питання визначення форми державно-територіального устрою України, перетворення окремих областей на автономні утворення або ж навіть на суб'єктів федерації, децентралізації бюджетних та публічно-владних відносин, надання російській мові статусу державної тощо. Однак, крім політичної привабливості та удаваної перспективності такого шляху, існують численні пастки та юридичні застереження, які можуть поставити під сумнів не лише доцільність, а й конституційність призначення та проведення такого референдуму. Причому не лише в межах окремих областей та міст, а й у всеукраїнському масштабі.

Передусім слід наголосити на тому, що згідно з ч. 1 ст. 72 Конституції України «всеукраїнський референдум призначається Верховною Радою України або Президентом України відповідно до їхніх повноважень, встановлених цією Конституцією». Причому Верховна Рада України може призначити всеукраїнський референдум лише в одному випадку, тобто тоді, коли постає питання про зміну території України. У Законі України «Про всеукраїнський референдум» міститься категоричне застереження винятково про так званий «ратифікаційний референдум», тобто такий всеукраїнський референдум, який полягає в прийнятті громадянами України рішення лише щодо затвердження закону про ратифікацію міжнародного договору про